

Puszcza Bukowa jako przykład turystyczno-rekreacyjnego zagospodarowania parku krajobrazowego

Jarosław Słowiak

Abstrakt. Celem artykułu było przedstawienie zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Szczecińskiego Parku Krajobrazowego „Puszcza Bukowa”. Opisano w nim przebieg turystycznych szlaków pieszych tworzących spójną całość i eksponujących walory turystyczne badanego obszaru. Scharakteryzowano również towarzyszącą im infrastrukturę w zakresie informacji turystycznej, edukacji i rekreacji. Zinventaryzowano miejsca odpoczynku dla turystów. Wykonano analizę SWOT zagospodarowania Parku. W publikacji zwrócono uwagę na brak dostosowania badanego obszaru do innych form turystyki kwalifikowanej, w szczególności rowerowej. Scharakteryzowano także walory przyrodnicze i kulturowe badanego obszaru.

Słowa kluczowe: turystyka, rekreacja, szlaki turystyczne, park krajobrazowy, Pomorze Zachodnie

Abstract. The Beech Forest in Szczecin, Poland, as an example of transforming a landscape park into a tourist recreation area. The article presents the transformation of the Beech Forest, the Szczecin Landscape Park, into a tourist recreation area. It depicts the hiking trails which make up a coherent whole, at the same time showing off the tourist advantages of the region. The article also describes the accompanying infrastructure of tourist information, education and recreation, and lists rest points for tourists. SWOT analysis has been taken of the Park development. On the other hand, the article brings up the fact that other forms of qualified tourism are missing in the region in question, especially cycling tourism. Last but not least, the article concentrates on natural and cultural and values of the Park.

Keywords: tourism, recreation, tourist trails, landscape park, Western Pomerania

Wstęp

Zgodnie z zapisem Ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. głównym celem tworzenia parków krajobrazowych jest zachowanie i popularyzacja wartości przyrodniczych i kulturowych oraz krajobrazowych terenu objętego ochroną w warunkach zrównoważonego rozwoju. Popularyzacja wiąże się ściśle z udostępnianiem obszaru Parku osobom zainteresowanym turystyką i wypoczynkiem na jego terenie. Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa” stanowi ciekawy przykład zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego

tego typu obszarów. Tereny parku przylegają bezpośrednio do blisko 400-tysięcznego Szczecina, a niektóre dzielnice znajdują się w jego otulinie. Las, urozmaicona rzeźba terenu oraz walory przyrodnicze i antropogeniczne przyciągają mieszkańców aglomeracji. Wymienione czynniki powodują, że jest to obszar narażony na silną antropopresję. Park jest niezwykle cenny pod względem przyrodniczym. Występuje tu wiele unikalnych i chronionych gatunków flory i fauny. Tym bardziej istotne jest umiejętne zagospodarowanie Puszczy Bukowej, które pozwoli udostępnić i równocześnie chronić jej najcenniejsze walory.

Metodyka badań

W niniejszej publikacji oparto się na badaniach terenowych realizowanych przez autora w latach 2016-2017. Zostały one przeprowadzone podczas rekonesansów pieszych i rowerowych. W ich trakcie wykonano inwentaryzację infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz dokonano jej oceny. Podczas badań wykorzystywane były mapy i atlasy dostępne w punktach informacji turystycznej oraz mapy znajdujące się na tablicach informacyjnych. Przed podjęciem badań wykonano pracę kameralną polegającą na kwerendzie literatury przedmiotu.

Charakterystyka obszaru badań

Puszcza Bukowa porasta wzgórze o tej samej nazwie, które tworzy wał spiętrzonych moren czołowych po wschodniej stronie Doliny Dolnej Odry. Charakteryzują się one urozmaiconą rzeźbą terenu, znacznymi wysokościami względnymi i skomplikowaną budową geologiczną. Wznoszą się niemal od poziomu morza do wysokości 148 m n.p.m. Przy długości 14 km i szerokości 5-6 km, zajmują powierzchnię około 80 km² (Kondracki 2000). Cały obszar leśny wraz z trzema śródleśnymi polanami został w 1981 roku objęty ochroną prawną, jako Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa”. Aktualnie, po przeprowadzonej w 1989 roku korekcie granic, powierzchnia Parku to 9096 ha, zaś powierzchnia otuliny 11 842 ha (Przyroda 2002). W roku 2004 Puszcza Bukowa wraz z częścią terenów przyległych została włączona do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, jako specjalny obszar ochronny siedlisk Wzgórze Bukowe PLH 320020 (Ziarnek 2010).

Puszcza Bukowa jest wyjątkowym obiektem przyrodniczym, głównie ze względu na dużą powierzchnię zróżnicowanych lasów bukowych. Flora parku liczy ok. 1000 gatunków roślin naczyniowych, z czego 99 gatunków to rośliny chronione, zagrożone w skali krajowej lub regionalnej (Mazur 2009). Stwierdzono tu również występowanie 166 gatunków kręgowców objętych ochroną prawną.

Na terenie parku znajduje się sześć rezerwatów przyrody (Rąkowski 2005) obejmujących głównie typowe buczyny pomorskie i również częściowo lasy łąkowe. Są to: Bukowe Zdroje (205,90 ha), Trawiasta Buczyna (78,52 ha), **Źródłiskowa Buczyna** (121,02 ha), Kołowskie Parowy (24,01 ha), Buczynowe Wąwozy (39,94 ha), Zdroje (2,12 ha). Oprócz rezerwatów w granicach Wzgórz Bukowych znajdują się inne formy ochrony przyrody (Charkiewicz 2010): dwa użytki ekologiczne (Zgniły Grzyb i Klucki Ostrów), dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (Jezierzyce i Park Leśny w Strudze) oraz 123 pomniki przyrody, w tym 11 głązów narzutowych i 112 drzew (Domian 2010 a,b,c).

Puszcza Bukowa posiada również interesujące walory antropogeniczne (Leksykon, 2012). Wśród najważniejszych należy wymienić: Cmentarzysko Kurhanowe Glinna (szczątki cmentarzyska pochodzącego ze środkowego okresu brązu), Uroczysko Mosty (niemiecki poligon saperski z okresu II Wojny Światowej), grodziska (Zgniły Grzyb, Siedlin, Wielkie Grodzisko w Kołbaczu, Małe Grodzisko w Kołbaczu). Na oddzielną uwagę zasługuje Jezioro Szmaragdowe, które powstało w wyrobisku kopalni margli kredowych zalanej w 1925 roku przez wody podziemne.

Na terenie parku krajobrazowego znajduje się również odrębny obiekt przyrodniczy – Ogród Dendrologiczny w Glinnej, zwany też Arboretum w Glinnej. Został on założony około 1880 r., a w roku 1970 reaktywowany po okresie zaniedbania sięgającego czasów II Wojny Światowej. Na powierzchni 3,80 ha rośnie łącznie 812 gatunków i odmian z 230 rodzajów drzew i krzewów pochodzących z różnych kontynentów świata (Tumiłowicz 2009).

Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne

Szlaki turystyczne

W Parku Krajobrazowym Puszcza Bukowa jest gęsta sieć pieszych szlaków turystycznych. Na stosunkowo małym obszarze, jaki zajmuje Puszcza Bukowa znajduje się 19 oznaczonych szlaków o łącznej długości około 140 km. Sieć szlaków w Puszczy Bukowej zinventaryzowano w oparciu o Atlas Turystyczno-Krajoznawczy Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa” (Atlas 2014).

Szlaki żółte

Wokół Jeziora Szmaragdowego – Szlak Familijny: Jezioro Szmaragdowe mostek widokowy – Skórcza Góra. Długość 2,7 km (na terenie Parku 2,7 km).

Szlak do Szwedzkiego Kamienia: Szczecin Podjuchy – Bukowiec. Długość 6,3 km (na terenie Parku 2,4 km).

Szlak im. Bolesława Krzywoustego: Szczecin Kłęskowo – leśniczówka Bukowo w Szczecinie Płoni. Długość 13,8 km (na terenie Parku 9 km).

Szlak Artyleryjski im. 2 Dywizji Artylerii WP: Szczecin Podjuchy PKP – Binowo PKS. Długość 19,5 km (na terenie Parku 6,8 km).

Szlak Buczynowych Wąwozów: Szczecin Śmierdnica – Dobropole Gryfińskie (PKS). Długość 5,4 km (na terenie Parku 3,5 km).

Szlaki czerwone

Szlak im. Wojciecha Lipniackiego: Szczecin Osiedle Bukowe – Brama Czwojdziańskiego. Długość 5,5 km (na terenie Parku 4,4 km).

Szlak im. Stanisława Pawelskiego: Szczecin Kijewo – Glinna. Długość 12,7 km (na terenie Parku 10 km).

Szlak Nadodrzański: Gryfino – wiadukt autostrady. Długość 30,3 km (na terenie Parku 12,6 km).

Szlaki niebieskie

Szlak Równiny Wełtyńskiej: Szczecin Zdroje – Jezioro Wełtyń. Długość 17,2 km (na terenie Parku 8,5 km).

Szlak im. Stanisława Grońskiego: Szczecin Zdunowo PKP – Szczecin Zdroje, przystanek PKP. Długość 39,6 km (na terenie Parku 23,7 km)

Szlaki zielone

Szlak im. Bolesława Czwójdzińskiego: Kołbacz PKS – Szczecin Kłęskowo. Długość 19,0 km (na terenie Parku 15,9 km).

Szlak im. Woja Żelisława: Jezioro Szmaragdowe – Gryfino. Długość 31,2 km (na terenie Parku 15 km).

Szlaki czarne

Szlak górski na Bukowiec: Bukowiec – Szczecin Osiedle Bukowe. Długość 3,8 km (na terenie Parku 3,2 km).

Szlak KT Pieszycych PTTK Wiercicięty: Szczecin Podjuchy stacja PKP – Żelisławiec PKS. Długość 15,2 km (na terenie Parku 13 km).

Szlak Vadam: Szczecin Dąbie – Brama Czwójdzińskiego. Długość 9,6 km (na terenie Parku 3 km).

Szlak do Jeziora Szmaragdowego: Szczecin Zdroje PKP – Jezioro Szmaragdowe. Długość 1,5 km (na terenie Parku 1,2 km).

Szlak przez Wielecki Staw: Szczecin Śmierdnica – Jezierzyce. Długość 5,9 km (na terenie Parku 2,8 km).

Szlak Sekwoi: Jezioro Glinna – Gliniec (ogród dendrologiczny). Długość 2,1 km (na terenie Parku 1,3 km).

Na terenie Puszczy Bukowej jest tylko jeden znakowany szlak rowerowy. Został utworzony przez gminę Gryfino i nosi nazwę Rowerowa Trasa „Do Puszczy Bukowej”. Oznaczony jest znakami czarnymi i ma długość 29,3 km. Przebieg szlaku: Gryfino (plac Barnima) – Dąbrowa – Czepino – Raczki – Stare Brynki – Chlebowo – Jarząbki – Wysoka Gryfińska – Gardno – Wełtyń – Gryfino (Plac Barnima). Szlak poprowadzono przeważnie drogami dostępnymi dla ruchu samochodowego o nawierzchni asfaltowej i brukowanej. Odcinek biegnący przez Puszczy Bukową to jedynie 3 km. W obszarze Parku nie ma szlaków dedykowanych do uprawiania innych form turystyki kwalifikowanej takich jak konna, czy kajakowa.

Infrastruktura towarzysząca

Na terenie parku działają dwa punkty informacji turystycznej. Są to Szczecińskie Centrum Informacji Turystycznej Szmaragdowe-Zdroje zlokalizowane przy Jeziorze Szmaragdowym oraz Punkt Informacji Przyrodniczo-Leśnej w Glinnej. W 2013 roku w Puszczy Bukowej rozmieszczono tzw. głazy-kierunkowskazy. Są to 53 granitowe kamienie umieszczone na skrzyżowaniach szlaków i kluczowych dróg. Wygrawerowano na nich nazwę drogi, kierunek i odległość do najbliższego punktu orientacyjnego. Na skrzyżowaniach kluczowych

szlaków oraz w punktach odpoczynku umieszczone są tablice informacyjne z mapą Puszczy Bukowej z zaznaczonymi szlakami turystycznymi oraz miejscem, w którym znajduje się tablica.

Na obszarze Puszczy znajdują się tablice edukacyjne rozmieszczone przez Nadleśnictwo Gryfino. Zlokalizowane je w pobliżu miejsc odpoczynku, parkingów oraz na węzłach szlaków. Zawarta jest na nich informacja o walorach przyrodniczych występujących w danym miejscu albo ogólna, dotycząca funkcji lasu lub zasadach gospodarki leśnej. Na granicy obszarów chroniony, w miejscach przebiegu szlaków turystycznych oraz dróg leśnych znajdują są tablice „rezerwat przyrody” wraz z jego nazwą.

Istotnym elementem infrastruktury są punkty odpoczynku. Większość z nich jest równocześnie punktami dostępu do eksploracji Puszczy, ponieważ zlokalizowane są przy nich parkingi samochodowe. Na terenie parku jest 11 takich punktów (tab. 1).

Tab. 1. Zestawienie punktów odpoczynku w Puszczy Bukowej
Table. 1. List of the Rest Points in the Beech Forest

Nazwa punktu/lokalizacja	Wydzielona miejsce na ognisko	Parking dla samochodów	Zadaszona wiata
Widok	+	–	+
Słoneczna Polana	+	–	+
Polana Harcerska	+	+	+
Gliniec	+	+	+
Głaz Lewandowskiego	–	+	–
Karasi Staw	–	–	+
Leśna Szosa	+	+	+
Źródło pod Bukowcem	+	–	+
Serce Puszczy	+	+	+
Osetno	+	+	+
Lwia Paszcza	+	–	+

W każdym znajdują się stoły, ławki oraz kosze na śmieci. W większości jest co najmniej jedna zadaszona wiata. Zwykle też w punktach są specjalne, bezpieczne miejsca na rozpalenie ogniska.

Ścieżki edukacyjne i rekreacyjne

Na terenie parku krajobrazowego zostały wytyczone ścieżki przyrodniczo-edukacyjne, które w przystępny sposób pokazują jego wybrane walory oraz jedna trasa rekreacyjna o nazwie „ścieżka zdrowia”.

Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Smaragdowe Źdroje”

Jest to trasa o długości około 4 km zlokalizowana w pobliżu Jeziora Smaragdowego. Składa się ona z 12 przystanków edukacyjnych i prowadzi przez najcenniejsze pod względem przyrodniczym fragmenty Parku Leśnego Źdroje, takie jak drzewostany buczyny pomorskiej i sosny czarnej oraz pomniki przyrody (m.in. 250-letnie dęby i 150-letnie buki).

Ścieżka dydaktyczna „W poszukiwaniu Tajemnic Zielonego Łądu”

Jest to trasa o długości 4 km zlokalizowana w południowej części Puszczy Bukowej. Obejmuje 13 przystanków edukacyjnych, w których znajdują się kolorowe tablice informacyjne. Ścieżka poprowadzona jest w kształcie pętli, której punkty startowy i końcowy znajdują się przy ogrodzie dendrologicznym. Trasa ma charakter uniwersalny, prezentuje las jako złożoną strukturę wzajemnych powiązań i zależności.

Ścieżka dydaktyczna „Sekrety roślin”

Zlokalizowana jest na terenie Ogrodu Dendrologicznego w Glinnej. Składa się z 11 przystanków i prezentuje zagadnienia związane z morfologią, anatomią i biologią roślin drzewiastych na przykładzie okazów kolekcji Ogrodu.

Ścieżka zdrowia w Puszczy Bukowej

W przeciwieństwie do powyższych tras nie ma charakteru edukacyjnego, a wyłącznie rekreacyjno-sportowy. Ścieżka o długości 2150 m biegnie wokół Jeziora Szmaragdowego. Jest zagospodarowana i oznakowana jednolitymi symbolami z napisem „ścieżka zdrowia”. Zawiera 11 stacji do ćwiczeń na świeżym powietrzu wykonanych z drewna i metalu. Każda stacja wyposażona jest w tablicę informacyjną oraz ławkę i kosz na śmieci.

Analiza stanu zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjnego

Analizę przeprowadzono według metody SWOT.

Mocne strony zagospodarowania parku to:

1. Rozbudowana sieć szlaków pieszych. Turyści mogą dotrzeć praktycznie do każdego interesującego miejsca. Odbywa się to bez ingerencji w cenne zasoby parku, ponieważ ruch jest ukierunkowany zgodnie z zamysłem projektantów szlaków. Szlaki zbudowane w formie gęstej sieci minimalizują potencjalne niekontrolowane tworzenie nowych ścieżek w celu skrócenia drogi.
2. Punkty odpoczynku proporcjonalnie rozlokowane oraz wyposażone w estetyczną i ergonomiczną infrastrukturę.
3. Punkty informacji turystycznej umieszczone są w kluczowych miejscach, po dwóch skrajnych stronach parku oraz czytelna i gęsto rozlokowana infrastruktura informacyjna w formie tablic.
4. Oznakowanie szlaków znakami malowanymi, głazami-kierunkowskazami oraz tablicami z mapami.
5. Zagospodarowane ścieżki edukacyjne, prezentujące walory badanego obszaru.

Słabe strony zagospodarowanie parku to:

1. Brak szlaków rowerowych. Badany obszar jest codziennie celem rowerzystów, którzy przemierzają go zarówno dla rekreacji i treningu na rowerach MTB, jak i turystycznie. Ruch rowerzystów odbywa się po drogach publicznych biegnących przez Puszcę, drogach pożarowych, technicznych drogach leśnych oraz szlakach pieszych. To ostatnie zjawisko jest kontrowersyjne, ponieważ prowadzi często do niebezpiecznych i spornych sytuacji.

2. Uszkodzona nawierzchnia szlaków w wyniku wycinki drzew i poruszających się pojazdów leśnych. W wielu miejscach są głębokie koleiny, w których tworzą się kałuże.
3. Brak tablic informacyjnych przy walorach antropogenicznych, z wyjątkiem Jeziora Szmaragdowego.
4. Brak tablic informacyjnych przy pomnikach przyrody.

Szanse parku to:

1. Park przy niewielkich inwestycjach może stać się wzorcem zagospodarowania tego typu terenów.
2. Park może stanowić przykład udanego połączenia funkcji ochronnych oraz edukacyjnych.
3. Park może być polem edukacji w zakresie zrównoważonej gospodarki leśnej.

Zagrożenia dla parku:

1. Brak szlaków rowerowych może spowodować samowolne powstawanie tras, które będą niszczyły walory przyrodnicze.
2. Zły stan nawierzchni szlaków może zniechęcić turystów do wędrowania oznaczonymi trasami.
3. Nadmierna wycinka drzew może obniżyć jakość walorów krajobrazowych i przyrodniczych.

Podsumowanie

Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa” jest terenem zagospodarowanym turystycznie i rekreacyjnie. Spełnia swoje podstawowe funkcje jakimi są zachowanie walorów przyrodniczych i ich popularyzacja. Dzięki umiejętnie poprowadzonej gęstej sieci znakowanych szlaków pieszych dotarcie do walorów parku nie nastęrcza trudności. Turyści mają zapewnione podstawowe informacje nawigacyjne i miejsca, w których mogą odpocząć. Punkty te nie ingerują w walory przyrodnicze i krajobrazowe. Ruch turystyczny w parku jest ujęty w ramy szlaków i innych dróg. Ich gęsta sieć zmniejsza zainteresowanie turystów eksploracją terenów poza wyznaczonymi trasami. Minimalizuje to antropopresję na obszary chronione, w tym rezerваты przyrody. Park nie jest zagospodarowany na potrzeby innych form turystyki kwalifikowanej (rowerowej, konnej, narciarstwa biegowego). Brakuje tego rodzaj szlaków oraz infrastruktury dla nich dedykowanej. Kontrowersje budzi pozyskiwanie na dużą skalę drewna na terenie Puszczy Bukowej. Powoduje to zmianę krajobrazu parku, a istniejące szlaki często ulegają dewastacji.

Literatura

- Atlas Turystyczno-Krajoznawczy Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa”. 2014. Szczecin, Wydawnictwo Kartograficzne DTP System.
- Charkiewicz R. 2010. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. W: Księga Puszczy Bukowej. Tom I: Środowisko przyrodnicze, Praca zbiorowa pod red. Domian G. i Ziarnek K. Szczecin, RDOŚ w Szczecinie: 397-400.

- Domian G. 2010. Głazy narzutowe. W: Księga Puszczy Bukowej. Tom I: Środowisko przyrodnicze, Praca zbiorowa pod red. Domian G. i Ziarnek K. Szczecin, RDOŚ w Szczecinie: 21-26.
- Domian G. 2010. Użytki ekologiczne. W: Księga Puszczy Bukowej. Tom I: Środowisko przyrodnicze, Praca zbiorowa pod red. Domian G. i Ziarnek K. Szczecin, RDOŚ w Szczecinie: 401-404.
- Domian G. 2010. Pomniki przyrody. W: Księga Puszczy Bukowej. Tom I: Środowisko przyrodnicze, Praca zbiorowa pod red. Domian G. i Ziarnek K. Szczecin, RDOŚ w Szczecinie: 405-421.
- Kondracki J. 2000. Geografia Regionalna Polski. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Leksykon Puszczy Bukowej. 2012. Praca zbiorowa. Szczecin, ZUPiW Plewnia J. Plewnia M. Mazur E. 2009. Puszcza Bukowa jako region turystyczny. Przegląd Zachodniopomorski TOM XXIV (LIII) Zeszyt I.
- Przyroda Pomorza Zachodniego 2002. Praca zbiorowa. Szczecin, Oficyna IN PLUS.
- Rąkowski G. 2005. Rezerwaty przyrody Polska Północna. Warszawa, Instytut Ochrony Środowiska
- Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r., nr 92, poz. 880).
- Tumiłowicz J. 2009. Ogród dendrologiczny w Glinnej – w 40-lecie jego odnowienia. Roczniki Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego vol. 57-2009: 75-83.
- Ziarnek K. 2010. Natura 2000. W: Księga Puszczy Bukowej. Tom I: Środowisko przyrodnicze, Praca zbiorowa pod red. Domian G. i Ziarnek K. Szczecin, RDOŚ w Szczecinie: 436-437.

Jarosław Słowiak

Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytet Szczeciński
jareksłowiak@gmail.com